

М А Й К Ы О Г А Н С Е Н

Д Ж А Н

Д И Т В И Д А В Ц К Л К С М У

МАЙН ЙОГАНСЕН

Д Ж А Н

ТА ІНШІ ОПОВІДАННЯ

МАЛЮНКИ ТА ОБКЛАДИНКА
ЄВГ. РАЧОВА

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ
ХАРКІВ 1937 ОДЕСА

ДО ЧИТАЧА

Прочитавши цю книжку, занотуй свої враження про неї, зазнач незрозумілі місця та подай загальні зауваження.

Зазнач свій вік і всі ці відомості надішли до видавництва листом на таку адресу: Харків, Держпром, 4-й під'їзд, 10-й поверх, Дитвидав ЦК ЛКСМУ, кабінет масової роботи.

Одобр. № 1634. Уповнов. Головліту № 64. Замовл. № 520. Тираж 20000. 6¹/₂ друк. арк. + ³/₄ арк. вилейок. 3,25 облік. авт. арк. Формат паперу 82 x 110 ¹/₁₆. Здано на виробництво 29-IV 36 р. Підписано до друку 20-III 37 р. Чергове видання № 29.

Друкарня ім. Леніна, м. Одеса, Пушкінська, 18.

СОБАКА ДЖАН

I

Кожен мисливець знає, що не так трудно збити качку, коли вона летить над головою. Куди важче знайти її після того. Чому ж це так важко? Адже качка—не маленький птах, не шпилька і не копійка? А от знайти убиту качку буває куди важче, ніж копійку на тротуарі. Чого ж воно так?

Мисливець полює не на гладкому, не на рівному. Він не ходить по дорогах і не їздить човном по чистій воді. Там качок нема. Щоб зігнати качок, мисливець залазить у дуже глухі місця—у болота, такі, що ні пройти, ні пропливти; в очерета, що їм нема краю—саме небо видно над головою.

Так густо росте там трава, так трудно там ходити, що не то качку—цілого страуса не знайшов би.

До того ж качки літають найбільше ввечері та рано вранці, коли ще темно. От і знайди її, коли вона й на колір сірувата й темнувата.

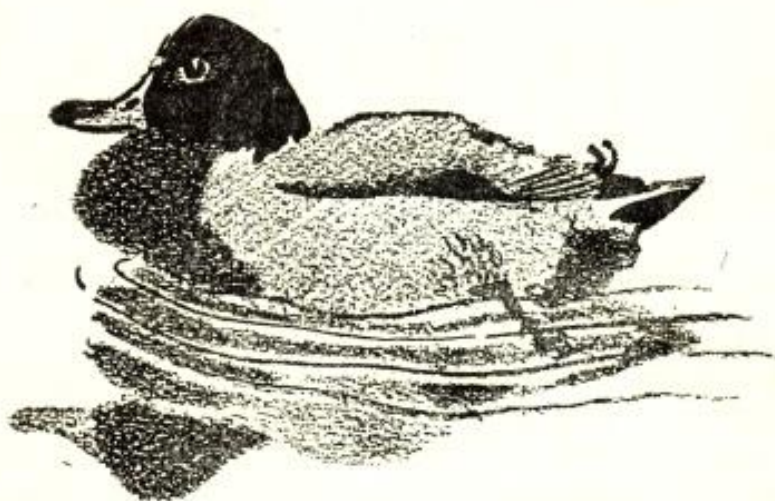

Багато пропадає вбитих качок. Шкода й птиці й себе шкода... Ходиш, поки ноги носять — нема!

Отже, є такий для мисливця закон: не стріляй, коли боїшся, що не знайдеш. Стріляй тільки близько, стріляй акуратно, не будь жадібний, не псуй дичину!

Я хочу розповісти, як я вирішив купити собі собаку. Я полював качок у Білорусі побіля села Йолча, недалеко Дніпра. По той бік Дніпра починається Україна. Так качки і літали з України в Білорусь і назад.

Надвечір почув я постріли за Дніпром. То приїхали чер-

нігівці і пішли по болотах. Бачу, знялись цілі хмари качок і полетіли над Дніпром. Тут, думаю, доведеться й мені полювати.

Тільки не дуже мені пощастило. Далеко від мене пролетіли качки (—далеко не стріляй!—).

Тільки пара крижнів пролетіла наді мною (—стріляй акуратно!—). Я вистрелив і одного збив.

Почав я його шукати на совість (—не псуй дичини!—). Шукав, шукав, аж сонце зайшло — не знайшов. Такого там було верболозу, такої трави, що сам ледве вибрався. А крижня не знайшов.

Засумував я і подався до села ночувати. Коли чую, щось свистить угорі — ті-ті-ті-ті! Знаю я, то свистять крила крижнів. Націлівся й вистрелив — хоч ледве видно було їх — як тіні на небі.

Тільки й управився побачити, що один крижень наче спинився в небі, тоді полетів геть нижче, нижче, аж зовсім спустився над верболози. Тут я вже зовсім засмутився. Навіщо я стріляв його? Той перший крижень упав коло мене, ясного дня і то пропав. А цей десь полетів падати далеко, а вже поночі. Тільки попсував птицю.

Але робити нічого. Є закон — убив, то шукай, щоб за-
дурно не пропало качине життя. Пішов шукати. Ноги гу-
дуть, нічого не видно, верболози як море, але йду — було б
не стріляти!

Перейшов верболозом ступнів сто. І під ноги не дивлюся.
Десь далі упав крижень. А хоч би й подивився, то нічого
не побачив би — ніг своїх не бачу. Темно.

Вийшов з верболозу, іду далі, куди летів крижень падати.

Тепер трава почалась. Висока трава,
густа й широка. Цілий полк можна схова-
ти в такій траві. І навіщо, думається мені,
я йду? Але йти треба — такий мислив-
ський закон. Тільки вже не йдеться. Не
чую ніг під собою, стомився.

Став і стою. Почав думати. Що б я
зробив, коли б я був крижень і коли б
мене поранено на льоту? Багато я полю-
вав на крижнів і непогано знав їхні звичаї.

Щоб я був поранений крижень, я по-
вернув би за вітром. Летів би скільки є
сил, щоб із вітром долетіти до води.

Стою й думаю, чи є тут десь вода? Перейшов дорогу,
пройшов ще ступнів із сотню — вода!

Чорна вода, як чорнило поночі. Висохле латаття пови-
лазило з води, покрючилось, покоцюрилося — наче тисяча
качок плаває в озері. Бачу я, що не допомгла мені й вода.
Все одно, коли б тут і була качка, зроду її не побачиш се-
ред сухого латаття.

Повернувсь. Треба додому. Тільки ступнув геть від озера,
щось стріпонулося серед латаття. Вистрелив і взяв крижня.

II

Ну, після цього стало ясно — треба заводити собаку, щоб
не пропадали качки. Не кожен раз буде таке щастя — зна-
йти крижня вночі, за чверть кілометра. Потрібний собака.

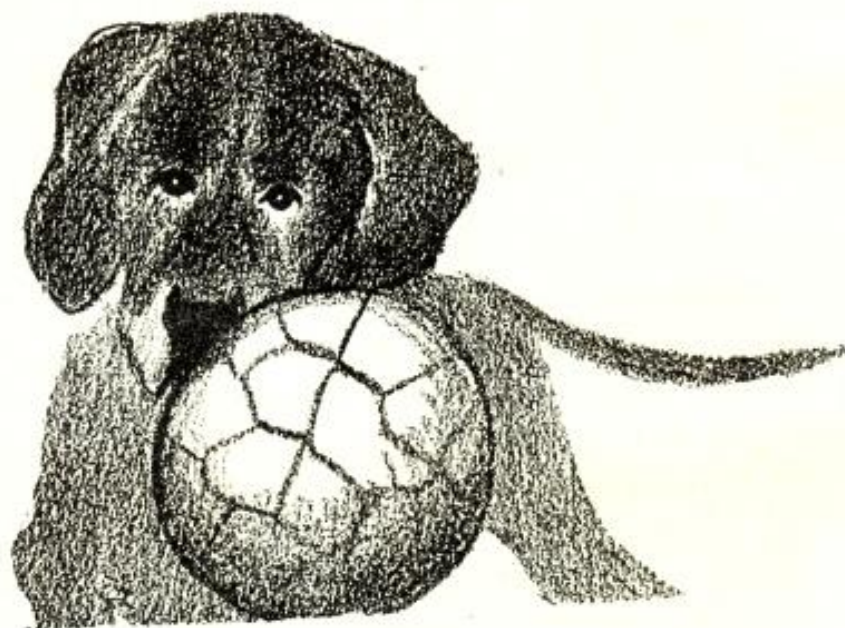
Коня люди держать, щоб возив. Корову — щоб молоко
давала. Собаку — щоб гавкав і кусав чужих.

Мисливцеві і гавкання і кусання ні до чого. Він держить собаку за те, що в нього є ніс.

Нащо ж це? Адже і в самого мисливця є ніс, ще й довший, ніж у собаки, і більший. А от хоч довший, а гірший.

Носом своїм добрий мисливський собака може знайти птицю куди краще, ніж людина своїми очима. Ще птиця від нього за сорок ступнів, а він уже чує її. І для собачого носа однаково, чи день, чи ніч, чи місце рівне, чи трави багато — все одно він здалека чує запах птиці.

Пішли ми з синком і купили собаку. Це був пойнтер Джан. І зроду вже ні до того, ні після того в мене не було кращого собаки.

Невеликий він був на зріст, міцний, шерсть коротка, як у коня, а сам коричневий, як шоколад. Тільки на череві та ще на ногах трішки було білого.

Привели ми з хлопчиком Джана додому і зробили йому екзамен: що він знає.

Кинули йому паличку — побіг, приніс. Сховали паличку поміж книгами — нюхав, нюхав, побував і на столі і на вікні — зачуяв паличку між книг. Виколупав лапою і приніс.

Вийшли у двір — а там хлопці грали у футболу. Докотився до нас м'яч, не витерпіло футболістське серце, ударив я по м'ячу ногою — он куди загилив його. Побачив це Джан — і за м'ячем.

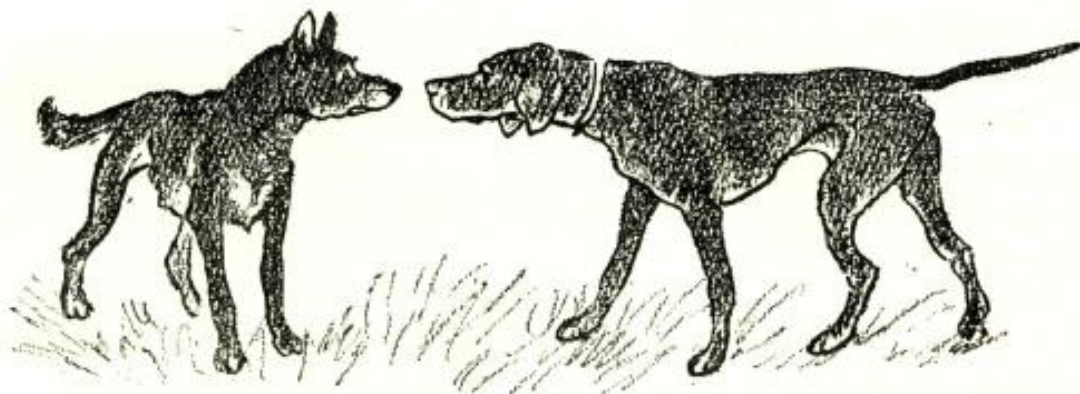
Наздогнав м'яча, стрибає коло нього, а вхопити нема за що. Всі стоять, дивляться, що собака робитиме з м'ячем.

Він поморочивсь коло нього і так і саяк — не вхопить м'яча. Коли дивимось — несе. Як шнурували м'яча, зоставсь манесенький хвостик від ушивальника. За той хвостик він узявсь зубами і приніс м'яча. Як він був уже близько — я підняв руку. Одразу Джан ліг. Лежить тихо, м'яча не випускає.

Значить, добрий буде собака. І нюх є, і розумний він, і слухняний.

Трошки ще я підучив його, щоб він на свисток вертався та щоб ходив коло ноги моєї, коли мені треба, і зостався Джан у нас жити.

Спочатку я боявся за нього. Кругом у сусідів були оті німецькі кунделі вовчого роду — вівчарки. Як би вони не порвали мого Джана!

І правда, коли я вивів його учитись, вискочив один такий чорний кундель, дурний та злий. Він колись мало не на смерть перелякав маленького хлопчика.

Вискочив він з дверей — і до Джана. Джан стоїть, махає хвостиком. Той погавкав трохи, погарчав і теж заспокоївся. Стоять.

Коли кундель як не хватить Джана за ногу. Уже я хотів бігти Джанові на виручку, коли бачу — не треба. Джан

повернувся, звалив злющого пса на землю, схопив за горлянку і держить. І дивиться на мене: що далі робити — чи душити, чи милувати?

III

Не раз полював я з Джаном і що більше полював, то вірніше знав: кращого собаки мені не знайти.

Де б качка не впала, — піде, знайде, принесе. Бувало й так, що запливе десь у великому озері далеко-далеко, аж голови його не видно. Все одно — упіймає підранену качку, принесе.

Раз було так: узяв я з півдесятка малої породи качок — чирят. А великих, крижнів, не бачив ні одного.

Коли дивлюся — літає над очеретами далеченько від мене, хоче сісти.

Я почав його вабити. Так старався покликати його, так ніжно кречав у дерев'яну дудочку, що й сам забув, хто я. Наче сам я став крижень, наче замість куртки на мені пера, наче от-от можна зриватись і летіти. Джан і той почав дивитись на мене, чи немає в мене в мішку живого крижня.

І от хоч далеко був той крижень, а теж не витримав. Чимраз ближче й ближче підлітає до мене, послухає, подивиться, де той другий крижень, що так солодко співає, і знов одлетить.

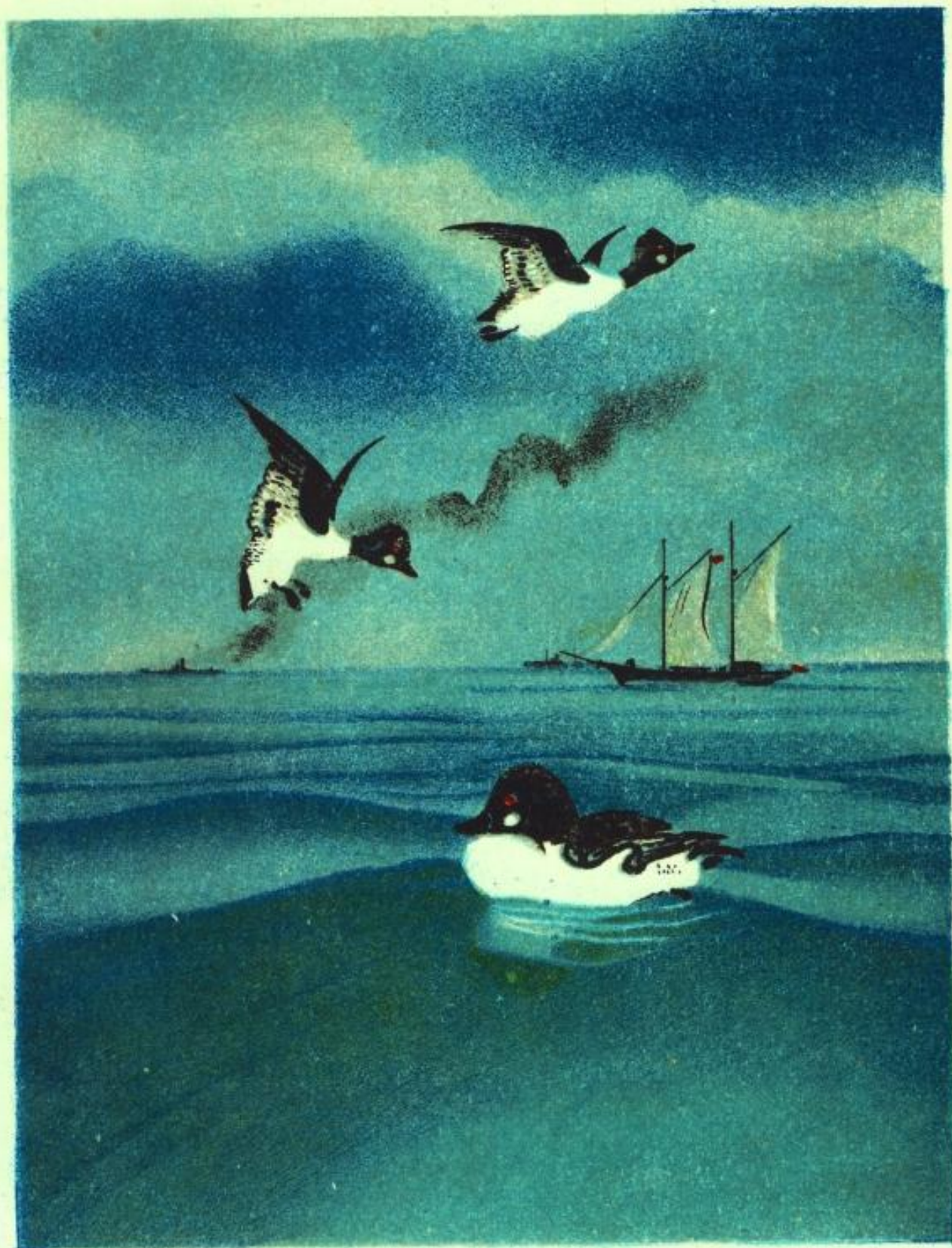
Кінець-кінцем, підлетів до мене, побачив мене в очеретах і рвонув угору. Хоч і височенько було, але я вистрелив — дуже довго я ждав його. І крижень упав у воду.

Я послав Джана, щоб приніс. Джан доплив до середини озера, тільки хотів ухопити крижня, як той зник. Він ринув під воду.

Знов стало мені дуже сумно. Навіщо було стріляти так високо? Крижень живий, під водою втече від Джана і десь пропаде, загине в траві. Собака ж, хоч і плаває добре, але нізащо не рине з головою у воду — собаки поринати не вміють.

Я дивлюся — Джан спинився серед озера і не знає що

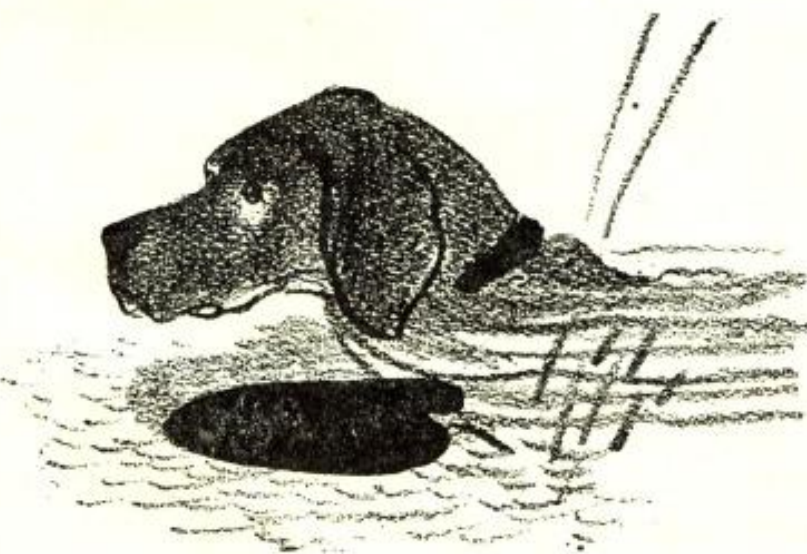

робити. Був крижень—і нема... І запах його пропав. Хоч вертайся на берег.

Я свиснув Джанові, щоб плив до мене. Але в цю мить крижень знову виринув з води. Джан побачив і поплив до нього. Я розсердивсь на собаку. Це так він буде плавати до вечора. Все одно ж поринути він не може.

Коли Джан наздогнав крижня, той знову ринув. І тут я побачив щось, чого не бачив зроду і більше ніколи не побачу.

Джан заверещав від страху і поліз носом під воду. Знов виринув, заверещав ще жалібніше і знов поринув. Під водою він ухопив крижня і поплив до берега.

Коли він виніс крижня на берег і обтрусився, він не просто дивився мені у вічі. Він жалібно скавчав, він згадував, як страшно було поринати.

І я це знав і я старався його заспокоїти. Я гладив його, цілував, від-

давав йому всі цукерки, що в мене були.

Джан трохи заспокоївся і гриз цукерки. Коли поїв усі, ще трошки поскавчав, потім поклав лапи мені на плечі і поліз цілуватись.

Чим далі ми жили з Джаном, тим більше любили один одного. Але хазяйка моя, людина хвора і нервова, його не любила.

Через це він спав не на добрій підстилці, а на подертій, брудній рядюзі, об яку всі витирали ноги. Він був дуже чистий і акуратний собака і ця брудна рядюга йому не подобалась. Але він знав людський закон і ніколи не лягав на ліжку — так і спав на поганій ганчірці перед дверима.

У моїй кімнаті був маленький старенький диванчик. Він Джанові подобався більше і він якось спробував там полежати. Але я посваривсь на нього пальцем і він зліз.

Я ніколи ні разу не бив його, він і так розумів усе, що треба. Тільки хазяйка іноді била його ногою за те, що він заважав увійти — а він же лежав на тій самій рядюзі, яку вона йому приділила.

Так і тепер. Не можна на диванчику — значить не можна. Він слухав мене в усьому.

Якось принесли в кімнату поганенького кота — щоб мишей ловив. Джанові одразу схотілося загнати його на книжкову полицю або ще вище — і правда кіт був неважний.

Довелося мені взяти того кота і пояснити Джанові, що кота займати не треба. Я взяв кота і посадовив на Джана.

Джан грізно загарчав, аж кіт увесь затрусивсь і дремнув до книжкової полиці. Треба було привчити Джана. Отже,

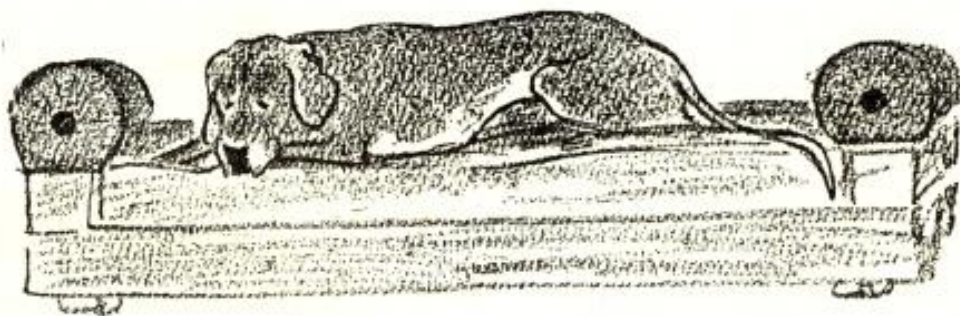

я забрав kota, наказав Джанові лежати тихо і знов посадовив kota йому на спину.

Тепер Джан не гарчав. Він повернув до мене свої каштанові очі, дивився дуже сумно і тихенько скімлив. Йому дуже було неприємно. Та з того часу він kota не займав, тільки відходив геть від нього — сам боявся, що не вдержиться.

Багато днів ми провели з Джаном на полюванні. Він почав усе розуміти. Бувало, стоїмо десь у болоті — а над головою літають крячки і галасують як тисяча бабів на базарі. Джан на них і не дивиться, а все вглядається в далину, чи не летять качки.

Запримітить качку — увесь починає труситись і штовхає мене мордою в ногу — чого ж ти не стріляєш? Як довго нема пострілу на качок, то аж скавчати береться. А на інших птахів — на чапель, на шулік — не хоче й дивитись.

Однієї ночі вдома сталося так, що я не міг заснути. Думав, качався, ніяк не міг заснути до другої години ночі. Уже в вікні видко було, що сузір'я Волосожар високо вибралось на небо — а я те сузір'я запримітив, ночуючи в човні. Раз Волосожар високо на небі в серпні місяці — значить скоро буде розвиднюватись.

Я лежав і дивився на Волосожар — коли рипнули двері. Увійшов Джан. Пройшовсь по кімнаті і почав підходити до мого ліжка.

Тоді я затаївся. Цікаво було подивитись, чого він хоче. Гуляти йому не пора, ми з ним довго бігали ввечері.

Джан підійшов зовсім близько до моєї голови. Дивиться, чи я не сплю. А я затаївсь — ні пари з вуст.

Джан одійшов на середину кімнати. Постояв трохи і знову до мене. Довго стояв, дивився, чи я сплю, чи ні.

Видно, він вирішив, що я сплю. Отже, він ніжно лизнув мене в руку, вийшов посеред кімнати, глибоко-глибоко зітхнув і ліг на диванчику. Через хвилину він уже спав.

Я вирішив не зганяти його вночі, а побалакати з ним як слід уранці, заставши його на диванчику.

Тільки сонце зійшло, я прокинувся і глянув на диванчик. Але Джана там уже не було. Він таки успів прокинутись раніше від мене, тихенько зліз з диванчика і пішов назад на свою рвану рядюгу.

Ще разів зо два, не спавши вночі, я бачив, як він лягав на диванчик. Але як рано я не прокидався, ніколи не заставав його там—такий це був розумний собака.

Коли я поїхав у прикаспійські степи, щоб написати нову книгу, хазяйка зараз же продала Джана. Кілька разів він виривався від нового хазяїна і прибігав, шукав мене—на шиї теліпались обірвані мотузки, а то й ланцюг. Але хазяйка відводила його назад. Кінець-кінцем, він перестав прибігати.

Мабуть він вирішив, що я вмер.

V

Тепер мені зосталось тільки згадувати про Джана. Старі мисливці говорять: який хазяїн, такий і собака. Мабуть це не так, бо в мене бували й собаки, зовсім чужі для мене: я їх не розумів і вони мене не розуміли.

Та от коли я згадую про Джана, мені все здається: щоб я був собакою, я був би такий, як Джан. І якби Джан був мисливець—він був би такий, як я. Є від нас кращі мисливці й дорожчі собаки, але нема таких, щоб глибше, гарячіше любили полювання і природу.

Не раз я, щоб не покинути якесь мізерне чиря, лазив у воду зимою, проламуючи лід по краях. Колись я виліз із морозної води, ввесь аж по плечі закаляний чорним глейким мулом.

Довелося тут же на морозі обтерти все тіло травою—це довге було діло, мабуть з півгодини, але інакше не можна було одягтися.

І я знаю, що Джан зробив би так само, не злякався б льодової води. Я це знаю, бо й з ним таке було.

Ми були з Джаном в Адлері при березі Чорного моря у січні місяці. Там море не замерзає, хоч вода в калюжах і болотах береться льодом.

Ми йшли з Джаном удовж берега і стріляли норців.

Нам пощастило заповнювати двох великих норців та ще одного лісового голуба — припутня. Але там десь у морі плавали північні качки. Іноді вони здіймалися з води й перелітали низько над самим морем. І я і Джан з них не зводили очей. Обоє ми над усе найбільше любили полювання на качок. Але качки літали дуже далеко від берега.

Аж от, вийшовши з кущів, ми побачили, що за річкою, на постріл від берега плавають трое гоголів. Гоголь — це північна качка з білим черевцем і чорною спинкою. Очі в нього як золоті, англійці так і звуть гоголя: „золоте око“.

Щоб бути на березі саме проти тих гоголів, можна було б одного вбити. Та берег голий. Поки почнем підходити, гоголі полетять.

Ми довго дивилися на гоголів. Вони часто ринали під воду. Саме понад чорноморським берегом ішла камса і гоголі годувалися рибою.

Я ліг на вогкий гравій. Зараз же ліг і Джан.

Коли найближчий гоголь ринув під воду, я пробіг п'ять ступнів і знову впав у буйний вогкий пісок.

Двоє гоголів злетіли і подались геть. Але третій саме був під водою, коли я біг. Він спокійно виринув, оглянувся навколо і знов поринув у воду.

Знову я підхопився, пробіг п'ять ступнів і впав плацма.

В тій самій секунді за мною упав і Джан—він сам усе розумів, йому не треба було пояснити.

Знов виринув гоголь. На цей раз він довго плавав на воді, шукаючи тих двох гоголів. Він дивувався, довго озиравсь навколо.

Але ми з Джаном як мертві лежали долілиць у заледенілому вогкому гравії, аж кості занили від холоду.

Нарешті гоголь поринув знову. Так, перебігом, ми з Джаном доповзли до річки, проти якої плавав гоголь.

До нього було ще далеченько, але я вже не міг терпіти. Коліна трусились, зуби цокали від холоду. Я встав і вистрелив.

Я був до того знервувався, що не влучив у сидячого гоголя. Він зірвався летіти і я його збив другим патроном. Почувши постріли, Джан кинувся в море.

Але він одразу вистрибнув назад. Вода була холодна як лід; лід бурульками звисав з прибережного каміння.

Джан увесь трусився, стоячи на березі. Він навіть не скавчав—очі його були широко розплющені, він з жахом дивився на мене. Все тіло його ходило ходором, не так, коли від води обтрушується собака, а так, коли його трусить гарячка.

Я подивився в море. Вітром помалу відносило гоголя геть від берега. Якби ще вітер був з моря, можна було б підждати й качку викинуло б на берег. А так його викине хвиля на пісок десь у Туреччині. Пропав гоголь. Посилати Джана в таку далечінь у морозне море—він може померти від розриву серця. Я повернувся геть від берега.

Та коли Джан добрав, що я хочу покинути качку, до нього повернулася вся його мужність. Він знову кинувся у море.

Він плив просто до гоголя. Прибоєм йому заливало голову, він повертався назад і дивився на мене, чи я жду його на березі. Так він доплив до гоголя, взяв його і поплив назад.

Назад пливти було куди трудніше. Вітер, розкривши гоголеві крила, гнав Джана в море. Кості задубіли, дихати було трудно, бідний собака плив дуже поволі.

Він добрався до лінії прибою зовсім знесилений. А тут було найгірше. Морозна, солоня, їдуча вода заливала йому ніжний ніс і очі; хвиля, спадаючи, одкидала його геть від берега.

Коли б він покинув гоголя, він ще міг би вистрибнути на берег. Розтріпана, розгорнута як парус, важка птиця не давала йому пробитись крізь хвилю. Тричі він пробував стрибнути і тричі його відносило знов на глибоке.

Я кричав, скільки було голосу, щоб він покинув гоголя. Він чув це, він розумів мої слова, але кидати не хотів. Його вже віднесло геть від прибою, і вода накрила його всього з вухами.

Я зрозумів, що зараз собака загине. Уже не було часу скидати важкі мисливські чоботи. Отже, я увійшов по груди в море як був, в одежі.

Для мого великого зросту тут не було глибоко. Джан був близенько. Я крикнув востаннє. Джан, вибиваючись з сил, підплив до мене, я взяв його за нашийник і виволік на берег.

Тепер я скинув чоботи, перекинув через плече і ми з Джаном босоніж побігли щодуху до естонського селища. Ні він, ні я не застудився, тільки ноги були в нас у крові, бо довелося бігти через колючі кущі.

В естонській хаті ми розтерлись і обігрілись. Мій друг, естонець-колгоспник, коли почув, як Джан приніс гоголя, став намовляти мене, щоб я продав йому собаку.

Я тільки засміявся. Я ж не знав, що Джана продадуть, як тільки я поїду з дому.

ПРИКАСПІЙСЬКИЙ ВОВК

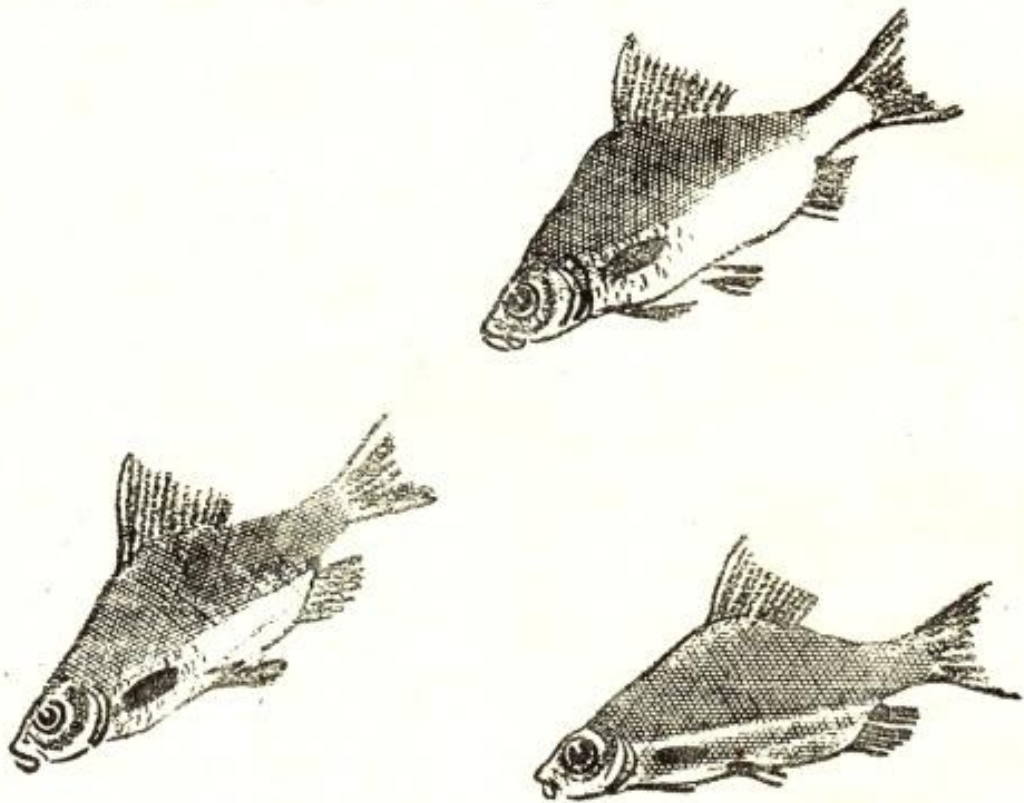
Треба б розповісти дещо і про наших вовків. Бо в тому, що написано про вовка по книжках, багато є неправди — та все ж таки щось можна взнати про нього з тих книжок. А от про вовків, що живуть у прикаспійській пустині, не написано нічого, тим часом живуть вони там дуже цікаво.

У нас вовк живе в лісі. У прикаспійській же пустині лісів нема. Нема жодного деревця. Самий мертвий степ і по ньому солоні озера, такі, що з них ніяк не нап'єшся. Є одна ріка Емба, та й та тільки навесні — літом вона висихає, а що не висохло, береться сіллю. Росте самий полин. У цій пустині, куди раніш не насмілювались їздити люди, тепер ми добуваємо нафту. Мені довелося бувати там і я бачив у пустині багато вовків.

Одразу і не вгадаєш, що він їсть у тій пустині. Зайців дуже мало, та зайця не так то легко впіймати. Звірів більше ніяких нема, є ящірки та змії. Але вовк їсть ящірку тільки коли дуже голодний. Є там ще ховрашки. Ховрашок живе в норі. Коли він вилазить попоїсти, то попереду дуже довго стоїть на задніх лапках і дивиться, чи нема якогось ворога

поблизу. Він чує й бачить дуже добре, до нього теж не-
легко добратись. Отже, вовки, поки годуються самими хов-
рашками, бувають худі і сухоребрі. Це м'ясо трудно ловити.
Зате весною на кілька днів буває вовкові свято. На півночі
розтають сніги, і по ярах приходить у пустиню ріка Емба.
Прилітають качки, гуси, лебеді, пелікани, кулики. Та це ле-
туче м'ясо теж трудно впіймати. Вовки ждуть, поки Емба
дійде до моря. Що більше води в Ембі, то більше прихо-
дить на Ембу вовків. Вони збираються туди зі всієї пустині.
І все йдуть понад водою до моря.

Коли було зимою багато снігів, то і в Ембі багато буває
води. Тоді вона доходить до моря. Морським вітром доганяє
морську воду до ембенської води. Тут починається для
вовків свято.

Риба тараня теж чекала на Ембу. Їй треба увійти в не-
солону воду, щоб класти ікру, бо в солоній морській воді
малі таранята живуть погано,—дохнуть. Що тільки з'єдна-
ється морська вода з водою ріки, тараня цілими табунами
суне в Ембу.

Але Емба — річка мілка і недовговічна. Як тільки береговий вітер почне гнати воду назад у море, в Ембі стає зовсім мілко — в деяких місцях бувають замість ріки просто невеликі калюжі. По тих калюжах збивається багато тарані, що не встигла пройти на глибоке.

Вовки це знають і ждуть цього. Отут можна наїстися досхочу. Риба б'ється в калюжах, задихається від того, що мало води, як коли, то просто з води стирчать спини таранячі.

Люди здохлої риби не їдять. А вовкам вона ще смачніша, ніж жива. Через цілу ніч вовки бр'юхаються по калюжах і їдять рибу. На рибі вони жиріють — це в них запас жиру на цілий рік. Вони спішать їсти, бо скоро Емба пересохне, зостануться тільки озера, а в озерах глибоко і там тарані не спіймаєш.

У ці дні вовків коло Емби так багато, що цілу ніч чути, як вони виють і бр'юхаються у воді. Але піти туди не страшно, ситі вовки дуже бояться людей — вони одійдуть далі й будуть брати рибу в інших калюжах.

Коли ті калюжі повисихають, вовки знову підуть назад у пустиню. Кілька днів вони просто спатимуть на сонці. Коли ж ізнову схочеться їсти, доведеться, хоч-не-хоч, підстерігати ховрашків, а то й жувати ящірку. Знов для вовка починається голод.

ВОВКИ І ВЕРБЛЮЖАТА

Голодно живуть вовки у прикаспійській пустині. Найгірше їм буває зимою: ховрашки сплять під землею, ящірки й ті поховалися і подубіли. А їсти хочеться.

Найкраще було б упіймати верблюжа. Та коло нього є верблюдиця, а головне—люди! Людей же вовк боїться над усе.

Ще є вівці—коло овець злі собаки і знову ж люди, ще й з рушницями. Отже, про овець і думати не доводиться. Коло верблюдів все ж таки менше людей. Пасеться собі верблюдиця з верблюдам і ходить по сніговій пустині, шукає, де є під снігом трава. Тоді розкопає траву копитом і їсть. І верблюжа коло неї. Якби його добратись до верблюжати?

Верблюжа—воно ж дурне і цікаве. З ним можна б упоратись, якби не верблюдиця. А верблюдиця хоч і не дуже

розумна, але сильна і здорова: як дасть ногою, так і покотися в сніг. Ще й зареве, а тоді, напевне, прибіжать люди.

Як його бути? Є такі старі вовки, що все ж таки їдять верблюжати́ну. Вовки знають, як упіймати верблюда.

Верблюда, поки молоде, дуже цікаве. Як підймеш руку або помахаш шапкою, воно зразу біжить до тебе обдивлятися, що воно таке. А як його ще погладити, то так і ходитиме цілий день коло тебе.

Хто й зна, як вовки до того додумались, тільки буває такий старий вовцюга, що вміє підманути верблюда.

Як одійде верблюда від матері, старий вовк перелізе поза горбами на череві, щоб поближче до верблюжати. Ляже на спину й лежить, але одну ногу підійме вгору. І меле цією ногою, наче то не нога, а товста бур'янина або ще щось незвичайне коливається під вітром.

Як тільки побачить таке діло верблюда, то йому стає цікаво, що воно таке. Воно підходить ближче.

Та вовк не стрибає на нього. Ще й верблюдиця недалеко і люди теж. Вовк тихенько перелазить трохи далі на череві. І знову ногу задерє вгору і колихає нею.

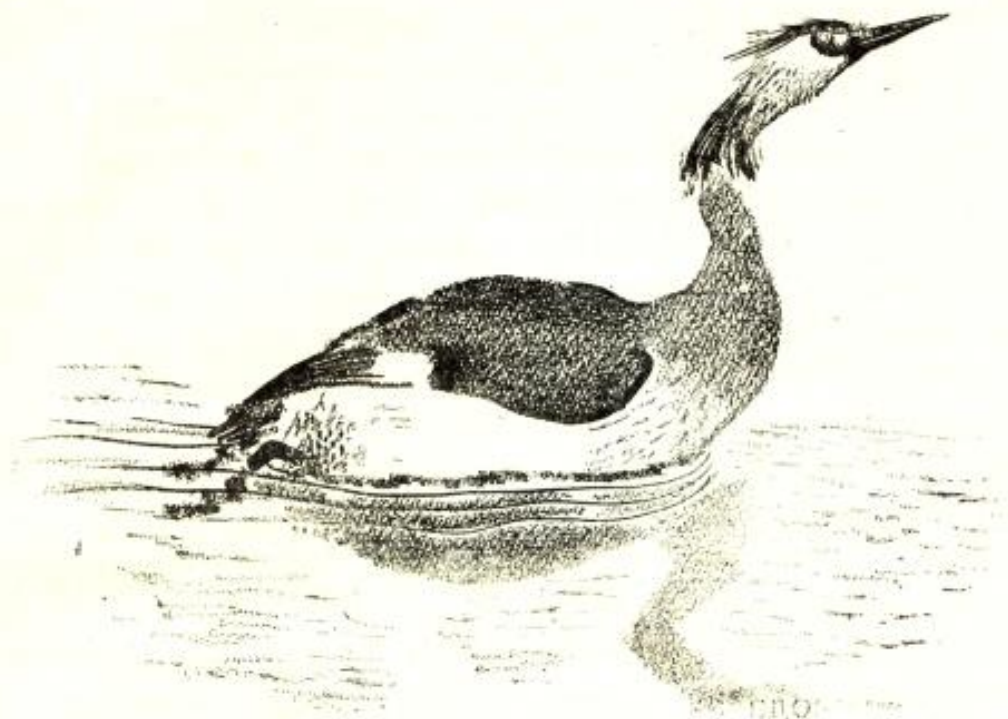
Бачить верблюжа, що цікава та штука тікає від нього, і хоче підійти ближче. Щоб вона наступала на верблюжа, то може верблюжа злякалося б і само втекло б до матері. Так ні, та штука сама тікає. Підійде верблюжа ближче, а та штука знов за другим горбом манячить.

Отак відведе старий вовк верблюжа від матері на кілометр, чи більше, а тоді — стриб йому на горло і перервав.

І їсть сам, не виє, не кличе інших вовків, бо можуть позбігатися люди. Наїється і иде спати.

Але казахам те верблюжа дуже дороге. Отже вони сідають на коней, беруть собак і їдуть по сліду вовка. Вовк наїється і біжить не дуже охоче. Часто буває, що вдається вовка спіймати. Як не того, що зарізав верблюжа, то хоч тих, що доїдали після нього. І вже тоді вовкам нема пощади. Цілим колгоспом, буває, ганяють вовків, бо без верблюда в пустині жити дуже трудно.

ПІВНІЧНИЙ ПТАХ

Був грудень місяць. Над мостом через річку Лопань перелетів якийсь птах. У морозному вранішньому тумані він був білий, наче з срібла. Витягши вперед довгу шию, він полетів далі над Лопанню, туди, де Лопань спливається з річкою Харків.

Ніхто не придивлявся до нього: люди поспішали на роботу. Тільки двоє людей спинилися на мосту. Вони довго дивилися вслід срібному птахові. Один з цих двох людей був старий дідок у пальті з портфелем. Це був старий робітник-токарь, тепер член харківської міської ради. Другий з цих двох людей був я. Коли срібний птах зник у тумані, ми глянули один на одного.

— Це норець, — сказав дід, радісно посміхаючись до мене. — Як він попав сюди? От у чім штука!

Ми ще раз весело посміхнулися один до одного і розійшлися. Ми боялися, що будемо стояти півдня і все будемо балакати про норця. А нам треба було поспішати на ро-

боту. Довелося мені самому, без дружнього діда, подумати, як залетів до річки Лопань великий срібний норець. На маленьких річках Харків і Лопань, серед великого міста, уже півстоліття не появляються навіть дикі качки. А тут прилетів великий чубатий норець з червоними очима, з чорно-сірою спинкою і з білим черевом. Він же народився десь на півночі, на якомусь лісовому озері, серед берез та ялин. Як же він потрапив сюди, поміж великі доми і величезні заводи?

Мабуть, він вивівся десь на півночі Курщини, може, й на озері Фітеж — є таке озеро в лісі, глибоке й закрите від людського ока. Там він з іншими норцями ринав на дно озера і виловлював слимачків та карасиків. Потім настала пора летіти йому на південь.

Коли замерзне вода, то качки ще якось можуть жити. Вони літають на поля і підбирають зерно. Та норець зерна не їсть. Коли вода замерзла, йому зостається тільки одне — летіти на південь, де ще є жива вода.

І летить він тільки над річками, бо тільки у воді є йому пожива. От він долетів до Дінця і спускався вниз за водою. Коли у верхів'ях Дінця вода замерзла, він спустився нижче. Так він добрався до Шебелинки.

Ударив мороз, і Дінець замерз коло Шебелинки. Так він замерзав об цій порі багато тисяч років, і всі норці летіли далі на південь, аж до Чорного моря.

І тепер норці підхопилися й полетіли вниз за водою. Тільки один норець, що плавав не в самому Дінці, а в вузькій протоці між Дінцем і озером, не полетів. А не полетів він тому, що йому і в цій канаві було добре. Там вода не замерзла і риби було вдосталь.

Ударив дужчий мороз і вода почала замерзати в тій протоці, де жив самотній норець. Та замерзла не вся вода — звідкілясь приходили тепліші струї, і норець полетів туди, де вода була тепліша.

Коли б норець умів думати, то він дуже здивувався б, що тепліша вода іде зверху, з півночі. Та норець не вмів думати, а просто летів туди, де не замерзала вода. І він летів на північ.

Чим далі він летів на північ, тим більше було теплої води.

Аж ось біля села Мохнач він покинув воду Дінця. Тут Дінець увесь замерз. Але біля Мохнача до Дінця впливає річка Уди. Тут ще були незамерзлі місця. Норець полетів над Удами.

Коло Липової Рощі замерзли й Уди. Тут до Уд впадають укупі річки Харків та Лопань. У них вода була куди тепліша. Норець полетів над Лопанню і прилетів у місто Харків — вночі, коли було тихо і темно.

Тут вода була зовсім тепла, як восени. Були навіть зелені водорості, між них плавали рибки. Норець вирішив зимувати тут.

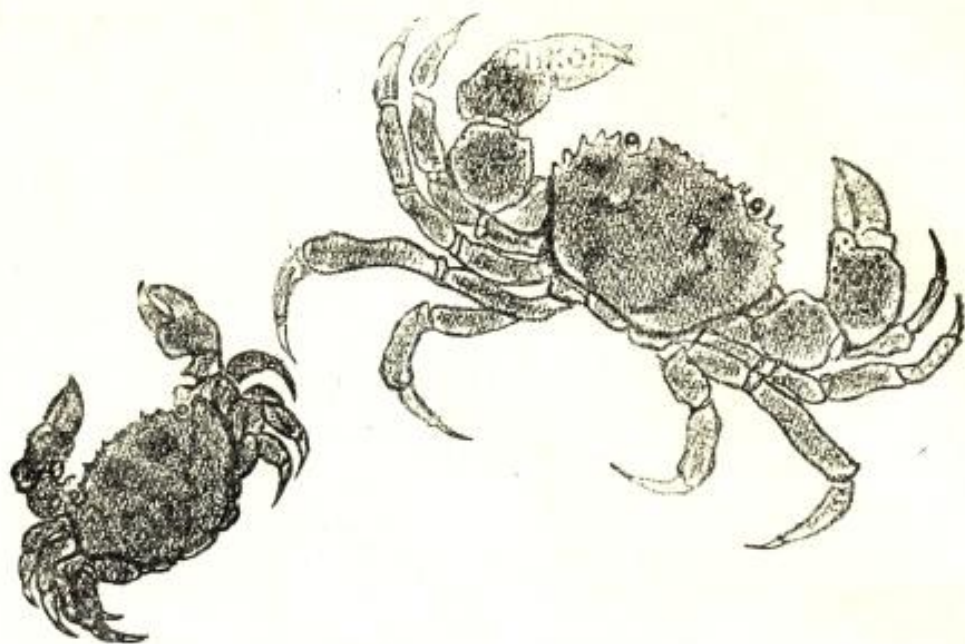
Та вранці він злякався. Трамваї гриміли по рейках. Людей було повно — більше, ніж берез над озером Фітеж. Гули величезні заводи, аж здригалася земля навколо них.

Ці самі заводи випускали в річку гарячу воду, і в річці через те не замерзало. От як вийшло, що норець знайшов теплу воду не на півдні, а на півночі.

Заводи трохи злякали його, але від них ішла незамерзла, жива вода. Отже, норець спустився трохи вниз і зостався зимувати.

От чому так весело усміхались ми із старим мисливцем. Великі заводи зробили те, що дикий північний птах полюбив наш Харків і зостався коло нас на зиму.

КРАБИ

Я взяв рушник і пішов на берег моря в Криму. У цьому місці раніш відпочивали тільки царі та князі — тепер там відпочивають тільки трудящі.

Я спускався зі скель сходами, вирубаними в камінні, — якийсь князь за великі гроші велів вирубати ці сходи і тепер вони дісталися трудящим людям. Коли я сходив униз, мені здавалося, що каміння біля берега все поспіль укрите якимись чорними цяточками. Та коли я зійшов униз, каміння було чисте і гладке, воно блищало, його обмивала морська вода.

Я вибрав великий плоский камінь, підстелив рушник, скинув одягу і ліг на камінь під сонце. Так лежав я довго, аж сонце дуже нагріло мені шкіру і треба було перевернутися; я повернув голову і щось побачив.

Все каміння, що побіля води, знов було поспіль укрите чорними цятками. Тільки тепер оті цятки були великі й живі; одні повзли вгору, інші совали лапками, ще деякі, ставши диба, дивились на сонце.

Це були краби — круглі, чорні морські раки. Найбільший з них був у мою долоню вширшки, а найменший був як мідна

копійка. Їх було дуже багато, багато сотень — я глянув удовж берега — скільки я міг бачити — усе каміння поспіль було засаджене крабами. Чимраз нові й нові вилазили із щілин на сухий камінь, вони плазували боком, ніби чорні гудзики з ногами й клішнями. Бувало, що вони наштовхувались один на одного, оступалися, бувало, що й падав якийсь назад під камінь. Але вони плазували мирно, великі не займали малих, тільки кожний хотів перший вилізти на сонечко.

Я почав придивлятися до одного більшого краба. Цей був уже не як гудзик, а як чималий чорний гаманець, і клішні в нього були здоровенні. Він виліз на сухе, трохи піднявся на ногах і стояв тихо, наче дивився навколо. Я й собі притих, краб постояв ще трохи і почав їсти.

Величезними клішнями він зривав морський мох з каменя і ніс його до рота — то правою то лівою клішнею, наче людина, що обома руками, без ложки, їсть кашу. Він робив це так швидко й ловко, що я розсміявся і підняв руку.

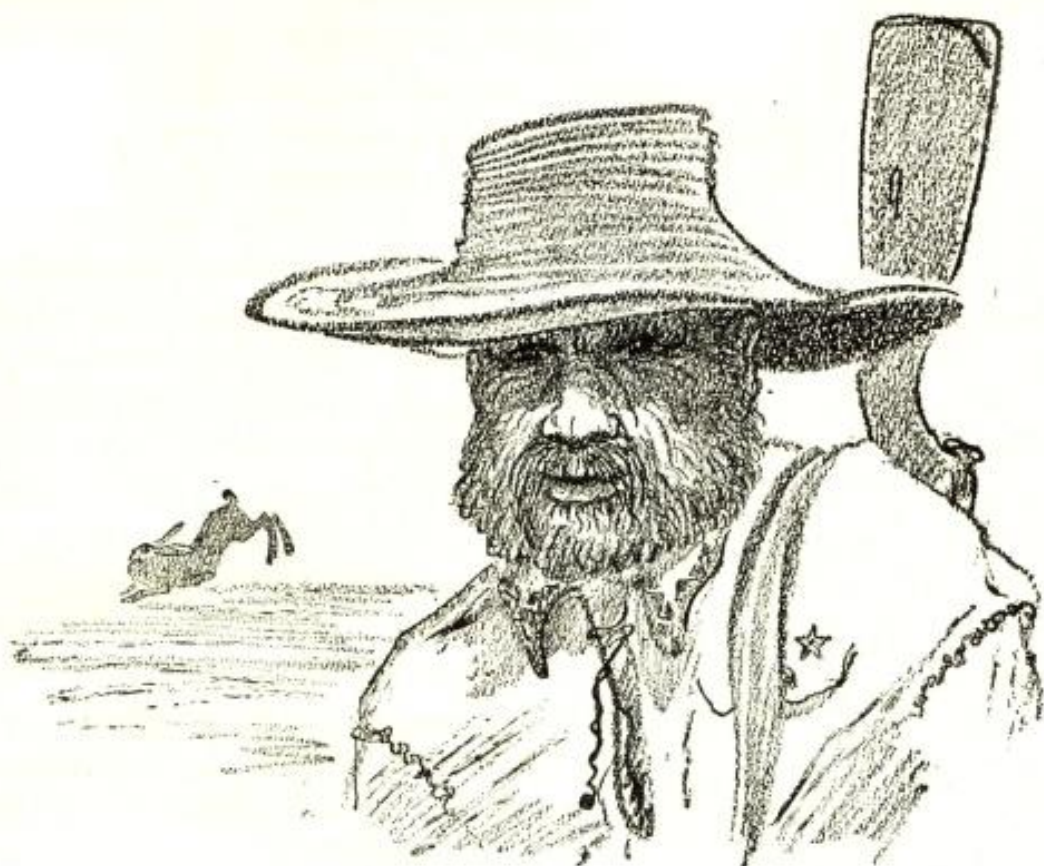
В одну мить всі краби зчезли. Вони попадали з каменів у щілини як мертві. Усе каміння знов стало голе й чисте. Довго довелося мені чекати — мабуть хвилин з десять, поки знов по одному, обережненько почали вилазити краби.

ДЯДЬКО МУСІЙ І ЗАЄЦЬ

I

У другій хаті з краю села Молотуха жив старий дядько Мусій. Далі за селом був степ. У степу ішла дорога до села Колотуха.

По тій дорозі, бувало, виходив дядько Мусій з ціпком у мозолястих руках. Дядько Мусій був польовод—він ходив дорогою дивитися на небо і на землю.

Небо дядько Мусій знав, як свій город. Усякі хмари, хмарки й хмаринки, усякі вітри, вітерці й вітренятка він добре вивчив за п'ятдесят років свого життя. Він знав, коли буде дощ, а коли буде сніг, а коли нічого не буде.

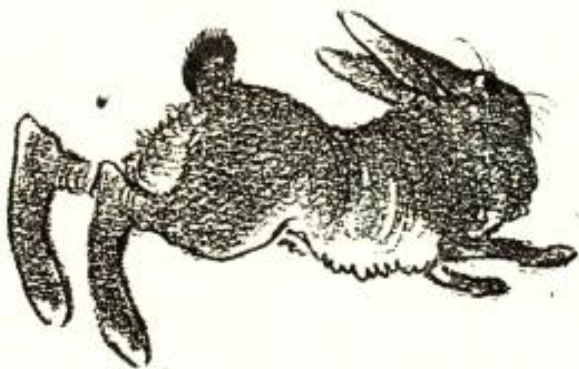
Та ще краще від неба дядько Мусій знав землю навколо села Молотуха. Він знав ту землю, як свою хату. Він знав, де земля вбиратиме в себе воду, де вода стоятиме, і де вода стече геть у яри.

Він знав, де земля тепліша, м'якіша. Він знав, де земля смачніша для пшеничного зерна. Він знав землю й те пшеничне зерно так, ніби земля це була його хата, а пшеничне зерно—його дитина, його найменший хлопець Володька.

Щодня через увесь рік дядько Мусій виходив на дорогу до Колотухи, проходив через місток, заходив на лани і мацав землю ціпком. Він міркував, як лежатиме зерно в тій земельці, чи не буде йому сухо, так що зашкарубне на нім ніжна шкурка, чи не пройме його холодним вітром, так що воно, сердешне, пустить з себе сльози, замість зеленої парості.

Через те, що дядько Мусій отак любив небо, землю і

зерно, він був у своїм колгоспі польоводом. Його сини навчили його читати і він знав і те, що написано про землю й зерно у книжках. Отож він і казав у колгоспі—куди везти гній, де що сіяти, де як орати.

От одного дня у вересні, вийшовши за місток, він по-

бачив: зі схилку схопився великий сірий заєць і дременув геть у степ, понад яром.

Щось так і тьохнуло у дядька Мусія всередині: заєць заніс із собою в степ добру сіру шкурку і два кілограми м'яса. З тієї шкурки можна б гарну зробити Володьці шапку, а з м'яса був би борщ—хіба ж такий!

Дядько Мусій згадав—адже він із самого дитинства був мисливець. Тільки рушниці в нього не було зроду—бідність не давала. І з самого дитинства все мріяв він пополювати на зайця. Та так і не щастило йому. От і тепер: гроші в нього вже завелися, багато заробив він трудоднів у колгоспі. Так ще ж два місяці треба ждати до листопада. У листопаді менше буде роботи в колгоспі—і зайців дозволено стріляти.

II

Як тільки дядько Мусій став думати про зайця, де й дівся весь його розум. Ураз дядько зробився як дитина, не розумніший від свого найменшого хлопчика Володьки.

А дядько Мусій був чоловік розумний. Усе обличчя його, там, де воно не заросло іржавою бородою, було вкрите зморшками, наче хтось щороку орав на тому обличчі волами.

Та ті зморшки виорав на дядьковім Мусієвім лиці не плуг, а виорала їх мудрість.

Зморшка коло рота з'явилася, коли дядька Мусія шукали заарештувати царські стражники за те, що він підбурював село проти царя, і йому довелося ховатися та й геть тікати з села. Зморшки над бровами залягли тоді, коли дядько Мусій два роки голодував із сімейством за того ж таки царського ладу і робив усяку роботу і навчився всякого ремесства, аби хоч трошки заробити. Зморшки під очима поклали безсонні ночі, коли дядько Мусій відступав з червоним військом, пробиваючись крізь денікінські й петлюрівські банди, і він же був за провідника і шукав дорогу в болотах і стежку в лісах. Багато зморшок було на обличчі дядька Мусія і з кожною зморшкою він ставав мудріший.

Ну, тільки дядько Мусій побачив зайця, посміхнувся, став про зайця, усміхаючись, думати, як усі зморшки розійшлися, хто й зна де ділися. Зробився дядько Мусій знову мисливцем і став як дитина. Де й ділася вся його мудрість!

III

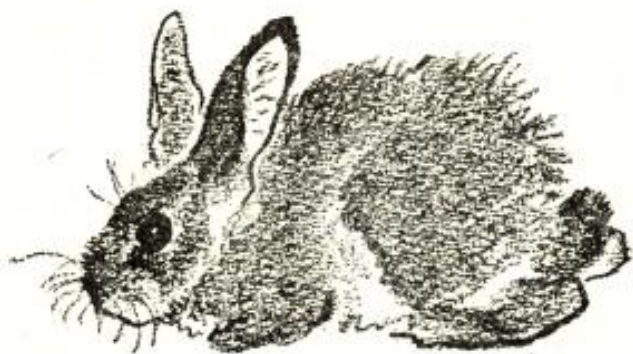
Він почав згадувати все, що чув у дитинстві про зайця. Дід Корній розповідав йому, як заєць уміє заплутувати свої сліди, як уміє дурити собак, а то й людей. Виходило так, що заєць мудріший не тільки від собак, а й від самого діда Корнія.

І дядько Мусій, коли почав посміхатись, думаючи про зайця, вірив цим казкам, бо зморшки розпливлися, а з ними розтеклася і його мудрість. Він згадав, як колись дід Корній упіймав був у капусті зайченя.

Зайченя те було зовсім мале й дурне. Воно не пробувало тікати, а тулилося до землі, щоб його не побачив дід Корній. Щоб воно було більшеньке, то, мабуть, утекло б від кривого діда. Ну, а як воно почало тулитись до землі, то гострі дідові очі його побачили і дід Корній приніс його в хату.

Так і жило воно все літо, аж виріс з нього цілий здоровенний заєць. Дядько Мусій тоді ще був маленьким хлопчиком і часто грався з зайцем.

Жити б тому зайцеві в дідовій Корнієвій хаті довіку, коли б не баба Палагія. Баба Палагія дивилась, як виростав заєць, і все примірялася, який з нього був би борщ. Диви-

лася вона, скільки капусти поїв той заєць, у хаті живши, і прикинула, що тієї капусти стало б на три борщі. Так і тьохнуло в неї серце.

— Слухай, Корнію! — сказала баба. — Чи той заєць довіку в нас житиме? З нього ні шерсті, ні молока, навіщо й годувати таку худобу?

Дід Корній, почувши це, засумував. Він і сам знав, що зайця треба їсти, тільки якось не хотілося цього зайця займати.

Але дід Корній боявся баби Палагії більше, ніж волосного писаря. Отже, він розкопав у ящику ножа і поніс гострити на камінь у дворі.

Що далі було, того ніхто не знає. Дід Корній розказував так, що заєць вийшов із клуні, подивився на діда Корнія, послушав, як дзижчить ніж об каменюку, заклав вуха на спину і кинувсь навтіки у степ. Так і пропав.

Оце згадав дядько Мусій, ідучи до села Молотуха дорогою з села Колотуха. А як він думав про зайця, то він усьому повірив. Повірив і тому, що заєць уміє дурити собак і мисливців, повірив і тому, що заєць таки догадався, що його хочуть різати отим самим ножем і для того ніж гострять. Повірив дядько Мусій у ті казки, бо мудрість покинула його разом із зморшками.

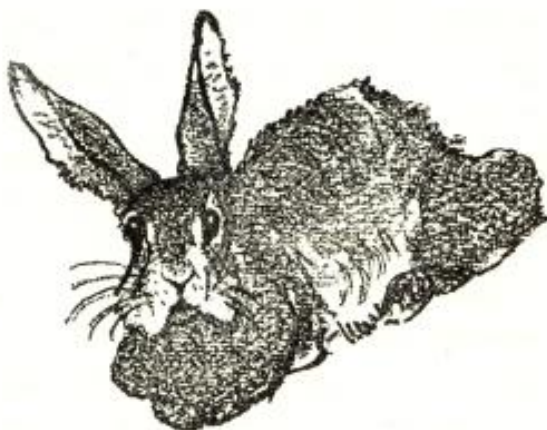

А насправді, то, мабуть, дід Корній сам полохнув зайця дрючком, щоб не різати його. Так, чи не так, а заєць утік у степ. І той великий сірий заєць, якого сполохав біля містка дядько Мусій, був пра-пра-пра-пра-пра-пра-внук дідового Корнієвого зайця.

IV

Як і його пра-пра-пра-пра-пра-пра-дід дідів Корній заєць, цей заєць дядька Мусія зовсім не був хитрий, чи розумний.

Правда, виходило так, наче він знав небо і землю не згірше від самого дядька Мусія. Перед дощем він завжди лягав спати не в бур'янах, а в стерні, чи в прим'ятому мишієві: щоб не капотіло на нього з бур'яну. Перед морозом він лягав у ріллю, бо там найтепліше буває від землі. І завжди він лягав головою у той бік, звідкіля був вітер, щоб краще чути небезпеку.

Та все це він робив не з великого розуму, а сам не знав як. Просто перед дощем трошки нили йому кістки і ноги його, нічого не думаючи, самі несли його на стерню. Перед морозом щось наче злегка кололо його під шкурою, і ноги його, не спитавшись в голови, несли його на ріллю спати.

У нього були прекрасні довгі вуха: тими вухами він, наче в телефон, чув усякі шуми й шелести за півкілометра. Але й ці вуха не робили його розумнішим.

Коли він, спавши головою до вітру, чув шелест, то одразу прокидався, стрибав і біг щосили, сам не знаючи куди. Просто ноги самі несли його геть від шелесту.

Якби він умів думати, то не тікав би від корови чи від ящірки, яка зашелестіла біля його голови, а тікав би від людей та собак. А він думати не вмів. Усякий шелест прямо з вух його кидався йому в ноги. І він біг.

Він жив у степу вже третій рік. За ці роки дуже багато разів він тікав від шелесту. Кожен раз, як йому доводилося тікати, задні ноги його ставали чимраз дужчі й дужчі. Так нехитра мудрість його відкладалася мускулами в задніх ногах. На лобі його ніяких зморшок не було, та й не могло бути, бо він головою не думав. На голові в нього сиділи два чудесні вуха, чутливі, як телефони, та ще він головою коцав інших зайців, граючись із ними вночі.

Уся мудрість мускулами одкладалася в його задніх ногах.

Сліди його в полі були завжди заплутані — ішли вони всякими петлями, вихилясами й бубликами. Та й це робилося не з хитрощів, а само собою.

Жив він так. Уночі ходив годуватися на бурячки, на капусту або на озимину. Наївшись, він грався з іншими зайцями. Це не для гімнастики, бо він нічого не знав про гімнастику. Просто з повного черева щось смикало його за ті самі задні ноги. Він грався, стрибав, коцав інших зайців головою. Перед світом йому завжди хотілося спати і ноги самі несли його геть від того місця, де він їв і грався.

Тільки ноги несли його не по прямій лінії. Добігши туди, де можна було спати, він кидався на землю. Та спати він тут не залишався, а знову — схопитися і побіжить далі. Ще раз кинеться на землю, ще раз схопитися і побіжить. Тільки на третій раз він уже лягав і засинав. Отак і виходило, що слід його закручувався петлями та бубликами.

Він не сам це вигадав петляти, кружляти, схоплюватися і знову лягати. Давно-давно, багато тисяч років тому, вовки та орли повиловлювали й поз'їдали тих зайців, що бігали по прямій лінії. Вовкові легше було знайти такого прямолінійного зайця по слідові, а орлові легше було його наздогнати. Ті зайці зникли.

Позоставалися тільки такі, що, самі не знаючи для чого, бігали не рівно, а петляли та кружляли і лягали спати тільки після третьої петлі. І дядьків Мусіїв заєць і його пра-пра-пра-пра-пра-пра-дід, дідів Корніїв заєць, були вже з цієї породи. Тому вони, не думаючи нічого, заплутували свій слід.

Повернувшись у колгосп, дядько Мусій зараз же забув про зайця за думками про небо, землю і зерно пшениці.

І як тільки він забув про зайця, зараз же на обличчі його знову нарисувались зморшки і до нього повернулася вся його мудрість. Він знову став тим самим розумним дядьком Мусієм, якого знали й слухали в колгоспі всі люди. Його знав і начальник політвідділу, знаменитий чоловік, маленький на зріст, що часто приїздив на машині і знав свій район отак точно, як дядько Мусій знав своє поле. Цей маленький чоловічок тепер був найкращий агроном. Але й він поважав дядька Мусія і часто ночував у його хаті. Тоді вони довго розмовляли вночі про небо, землю і пшеницю.

Отже, коли дядько Мусій забув про зайця, до нього повернулася вся його мудрість. Він сказав, де зразу треба орати на зяб, а де земля підожде днів три. Він сказав, коли, мабуть, буде дощ і що він буде попереду йти над селом Полотуха, а на поля Колотухи й Молотухи дощ буде пізніше.

Так воно й сталося. Тим то, коли завозили хліб за трудні, до дядька Мусія приїхала ще одна зайва підвода. Це була премія за його мудрість.

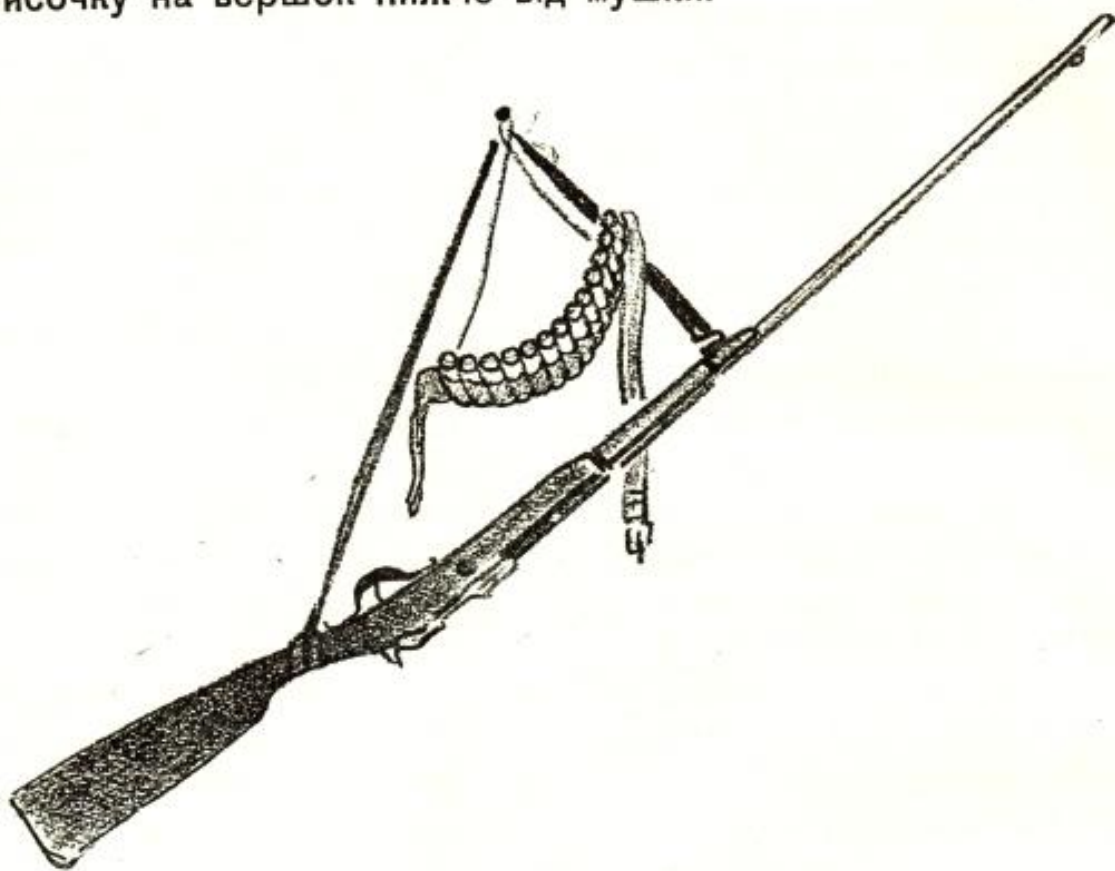
Як дядько Мусій привів усе до порядку, справив жінці кожуха, собі чоботи, то в нього zostалися ще грошенята за ту зайву підводу. Він згадав про великого сірого зайця і купив собі рушницю - берданку.

Як він купив берданку, то треба було це одсвяткувати. По-приходили гості, випили, закусили й почали обдивлятися рушницю. Мацали її пальцями, клацали затвором, націлялися на макітру і поздоровляли дядька Мусія з мисливським приладдям.

Був там і сільський коваль Гордій. Сільський коваль — це людина не абияка, він усе вміє. Коваль Гордій умів робити відра, сковорідки, осі, плуги й лопати. Він умів зварювати до купи гаряче залізо, нарізати гвинти, сталити сокири. Він же був і тесля і столяр. Не було такого, чого б не вмів коваль Гордій.

Отже, погостювавши трохи і випивши трохи більше, ніж інші, не такі вмілі люди, коваль Гордій теж узявся до бер-

данки. Всі відступилися перед майстром, і коваль Гордій довго роздивлявся берданку, не кажучи ні слова. Він розібрав її, поодкручувавши всі гвинти, і довго дивився всередину. Тоді попросив шматок крейди і провів крейдою рисочку на вершок нижче від мушки.

— От покіль! — сказав він.

Ніхто не питав у нього, що це значить. Здавна на селі є звичай одрізати трохи дула зверху. Від того рушниця не стає краща, а, навпаки, псується. Та от такі вже мисливці. Поки не думають про зайців — розумні люди. Як згадають про полювання — робляться як діти.

Отже, ніхто не спорився з ковалем Гордієм, і дядькову Мусієву берданку прикоротили рівно на один вершок.

VI

Але дядькові Мусієві не було коли полювати, і берданка довго простояла в кутку біля дверей.

Від вогкого вітру з сінців стала вона іржава, інколи нею

гналися діти, аж от одкрутився один гвинтик, той, що придержує на місці затвора.

Одкрутився гвинтик і покотився по хаті. Зосталася Мусієва берданка без гвинта й іржавіла собі далі в кутку.

Аж от одного дня, ходивши в поле, знову зігнав дядько Мусій того самого зайця. Та вдень йому не було часу про це думати. Щось не ладилося в колгоспі з посівом. По плану виходило, що на горішньому урочищі було сто двадцять гектарів під пшеницю. Уже засіяли сто сорок, а багато землі зоставалось незасіяною. Наче хтось шкодив.

Та скільки не шукали, причини знайти не могли. І люди в колгоспі всі були свої, перевірені. Коли дядько Мусій прийшов з поля, в його хаті вже позбиралися всі знатні люди колгоспу — прийшли спитати в нього поради. Вислухав усе дядько Мусій, подумав недовго і надів шапку. „Ходім у правління“, — сказав він, і всі пішли за ним.

У правлінні почали були сідати на лави, щоб послухати, що скаже дядько Мусій. Та він сам не сідав, а пішов просто до плану земель, що висів на стінці.

— Шкідника шукаєте? — сказав він. — Ось він шкідник! — і показав пальцем на план земель. Так усі й ахнули.

— Хто план рисував? — спитав дядько Мусій. — Забули? — А рисував його той самий попович Онищенко, що його торік з колгоспу виключили. Онищенка вислали, а план зостався. От вам і шкідник — на стінці приліплений.

Тоді всі зрозуміли, що класовий ворог Онищенко навмисне невірно нарисував план і затаїв у ньому землю. І цей план тепер шкодив посіву.

Аж до ранку пробув дядько Мусій у правлінні. Знайшли старий правильний план і по ньому перерисували той, що на стінці.

Удосвіта повернувся дядько Мусій до хати. Спати вже не хотілося, він згадав про зайця, швиденько набив два патрони і подався в поле. І як тільки згадав про зайця, посміхнувся, розійшлися всі зморшки на обличчі і він став як дитина.

Цієї ночі хоч і накрапав осінній дощик, заєць не пішов спати в стерню. Яюсь так легко йому було в кістках, так

приємно було дихати, що він пішов спати у бур'янці біля містка. Щось таке було в повітрі, від чого було легко дихати і не ломило кістки—це погода настроювалась на сухий вітряний день. А в такий день найкраще було спати в бур'янах, отож, задні ноги принесли зайця до містка, хоч він і сам не знав, як це вийшло.

Тільки дядько Мусій зійшов з містка, щоб помацати землю ціпком, як заєць почув: дуднить земля! І схопився бігти.

Дядько Мусій хопивсь берданки, цілив, цілив і вистрелив. Та стріляти зайця в бігу він не вмів і заряд прийшовся позаду хвоста—аж виприснули на ріллі дробинки.

Дядько Мусій бачив це, але не міг спинитися. Стріляти було вже нічим, отже, він загилив у зайця ціпком, не докинув і щодуху пустився бігти за ним.

Заєць, почувши постріл, побіг швидше. Але вогка земля на ріллі забивалася йому між пальці, отже, він на бігу ударив лапку об лапку, щоб висипалась земля. Коли дядько Мусій це побачив, то зовсім отетерів. Йому вже почало ввижатися, що якась дробина таки зачепила зайця по задніх ногах. Уже він не міг думати і, як маленький хлопчик, що хоче спіймати місяць, біг за здоровим зайцем.

Та заєць біг у п'ять разів швидше за нього. Цей заєць був не стріляний, він ще зроду не чув пострілу. Тому він, одбігши ступнів за триста, присів і став дивитися на дядька Мусія.

Уже дядько Мусій почав опам'ятовуватись, та й нелегко було бігти ріллею. Та коли заєць присів, знову мисливське завзяття ударило дядькові в голову. Може ж зайця зачепило і він уже нездужає бігти? І дядько Мусій знову помчавсь до зайця.

Отак разів із три присідав заєць, і кожного разу дядько Мусій, захекуючись, біг до нього. Кінець-кінцем, заєць, побачивши, що дядько не відстає, надав ходу і щез у колотушинських ланах.

VII

Не дуже й хотілося дядькові Мусієві вертатися цей день додому. Зайця він не вбив, ціпка загубив, та ще й колотушинські школярі бачили, як він ганявся за здоровим зайцем. Вертався він не вулицею, а городами і твердо взяв постанову — більше на зайця в степу не стріляти. Інше діло, як випаде сніг і зайці почнуть бігати на город до капусти. Та це ще не скоро буде, і дядько Мусій перестав думати про зайця. Берданку він поставив на місце та ще притулив над нею рогача, щоб не видно було, що він ходив полювати. Поставивши так хитро берданку, він у хаті не зостався, а пішов до коваля Гордія.

Він допомагав Гордієві одтягати леміші, помалу балакав про ремонт і, побачивши в кутку кузні поламане крило з косарки, він те крило обміряв.

— Щось наче є в мене, — сказав дядько Мусій, — в'язова дошка в клуні. Доведеться мабуть, обстругати для тебе, Гордію, оце крило.

І він подався до колгоспу. Коваль Гордій ударив ще тричі по розпеченому лемішеві і звернувся до молотобойця Овсія.

— Бачив? — сказав коваль Гордій.

— Бачив! — одповів молотобоець Овсій. — Щось чудне діється з дядьком Мусієм. У степу зайці так і бігають, а він — до лемішів та до крил. І час у нього є. Свое він покінчив.

— Давай! — сказав коваль Гордій, і молотобоець знов почав гупати по лемішеві. Аж надвечір коваль Гордій сказав, скручуючи цигарку:

— Мабуть так, що він у зайця не влучив. Знаю я дядька Мусія. Ото поки не вб'є, ні слова не скаже. А як ти думаєш, Овсію, чи вб'є він зайця?

— Уб'є! — одповів молотобоець Овсій і сягнув рукою по ковалів Гордіїв тютюн.

VIII

І почали знову дядько Мусій і заєць жити самі по собі. Дядько Мусій стругав крило до косарки, зробив нове держално на рогач, вечорами читав книгу, яку йому зоставив

начальник політвідділу. Заєць бігав на буряки, бував на озимині і лягав спати коли на стерні, коли в бур'янах, коли й на ріллі, перед морозом.

Одного вечора, вийшовши у двір, дядько Мусій довго дивився на небо. Тоді зайшов за хату і з другого боку подивився на небо. „Буде сніг“,—сказав він і повернувся до хати. Дістав бабиного кожуха, знайшов бабину вовняну хустку, приніс оберемок соломи, розшукав метрів три шворки і склав усе те в купу. Тоді трохи почитав книгу і ліг спати.

Саме коли він лягав спати, заєць прокинувся в стерні. На небо він не дивився і про сніг нічого не знав, тільки трошки наче стало колоти йому по шкурі. Він побіг до озимини, аж по дорозі почав падати сніг. Коли заєць прибіг до озимини, то вже все було біле. Заєць одгортав сніг задніми ногами і гриз парості пшениці. Та сніг падав буйніший і буйніший, аж дуже трудно стало докопуватись до озимини.

Заєць побігав по полю, попошукав, де сніг був не такий густий, але наїстися було трудно. Тоді він подався до селянських городів.

На городах теж було не дуже добре. Коло деяких сильно пахло собаками і заєць там не спинявся. На інших городах капустані качани чисто пообїдали кози і їсти було нічого.

Аж от заєць нанюхав десь багато качанів. І справді, повиривані, позрубані качани купою лежали біля якоїсь клуні. Це було дуже интересно і заєць підстрибом і підтюпцем подався туди, де була купа качанів.

То була клуня дядька Мусія, то він наскладав купу качанів, а сам він сидів за купою у двох кожухах і в бабиній хустці. Чоботи його були обмотані соломкою і перев'язані шворкою, бо сидіти було холоднувати.

Побачивши проти місяця, що біжить заєць, дядько Мусій насторожився. Та заєць не дуже поспішав. Місце було нове для нього і ноги не бігли просто до качанів. Ноги підстрибували, грались, одбігали, знов підбігали, та так до купи качанів і не підходили.

Все було тихо, дядько Мусій не ворухився. Заєць ще трохи попобігав і пішов просто до купи качанів. Не дійшовши

ступнів з десять, він присів і став прислухатись — йому здавалося, що від купи пахне не тільки капустою, а ще й дядьком Мусієм.

Але дядько Мусій не став ждати, поки заєць його добре рознюхає. Він натиснув на спуск берданки і клацнув курок.

Та пострілу не було. Пістон осікся: мабуть дуже здорово колись загнав його дядько Мусій молотком, аж викришилося в пістоні запальне срібло.

Хоч який слабкий був той клац курка, а в великих заячих вухах він віддався, як дзвін. Заєць стрибнув убік і одбіг ступнів за сто від капусти. Так усю ніч він і не підійшов до купи.

IX

З того часу дядько Мусій і заєць щоночі стрівалися на городі і все не щастило дядькові Мусієві. Одного разу він намастив затвор берданки олією. Олія загускла, замерзла і коли дядько Мусій спустил курок, то курок не вдарив миттю об гільзу, а поповз поволі, як гусінь, немов кепкуючи з мисливця.

Та от на четверту ніч дядько Мусій діждав. Заєць, уже трохи наляканий, аж до світу не підходив близько до купи качанів. Але дядько Мусій вирішив терпіти, поки заєць не піде геть у степ.

Уже розвиднілося, уже десь недалеко заревла корова, уже чийсь голоси чути було з села, коли заєць вирішив плюнути на всякі шелести й запахи і просто пішов до купи качанів. Так буває із звірем — коли він дуже голодний, то ноги його перестають прислухатись до вух та носа і слухають тільки того, що бурчить у череві.

Довго вичікував дядько Мусій, поки заєць повернувся до нього боком, так що з руки було стріляти. Так довго чекав дядько Мусій, що згадав усю історію свого полювання: як він купив берданку, як її надрізали, як загубився гвинтик, що придержує затвор, як патрон дав осічку.

На цей раз патрон не осікся. Бахнуло як грім, затвор без гвинтика вилетів геть з берданки, черкнув дядька Мусія по щоці і впав у сніг. Але й заєць зостався на місці.

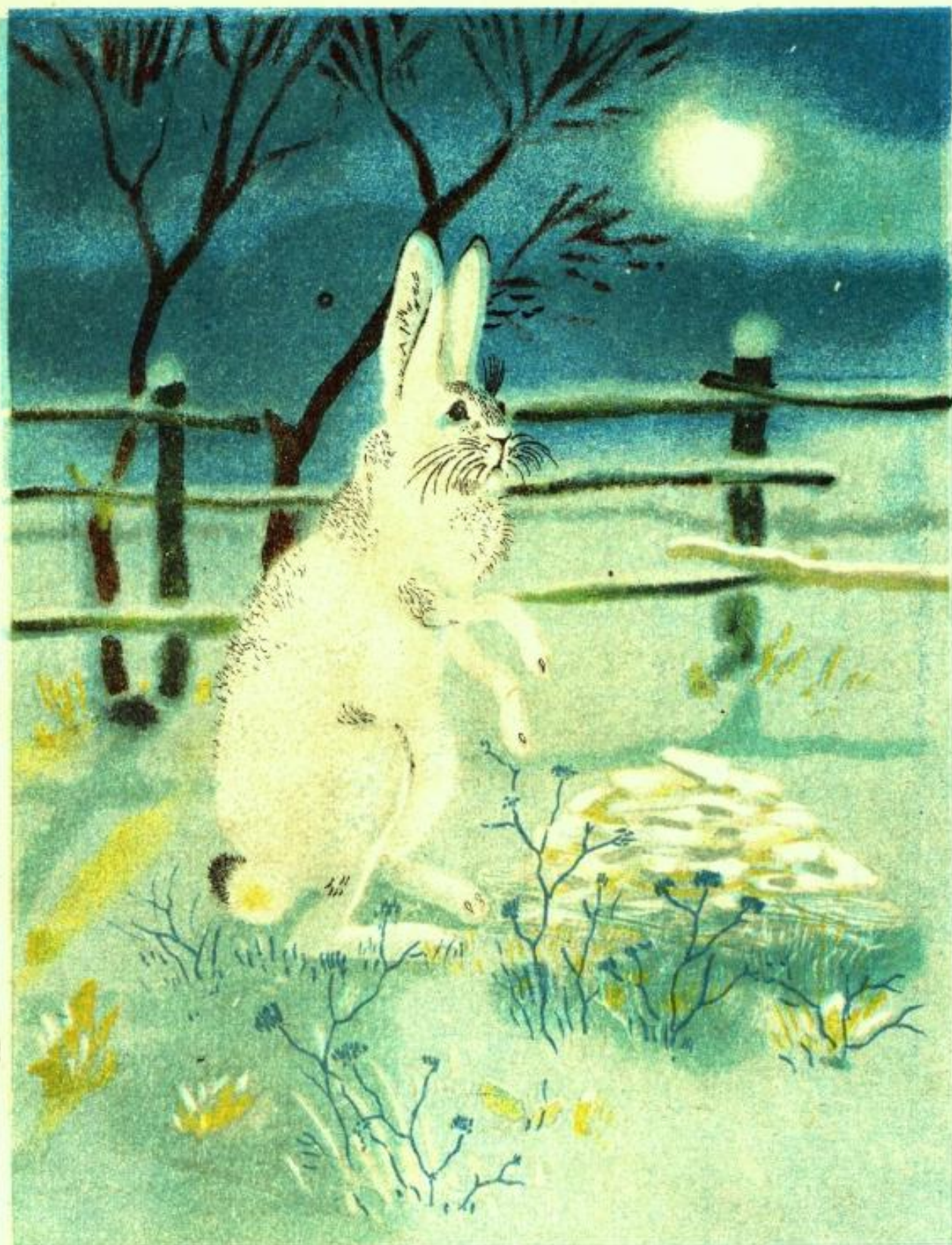
Щось ударило його одразу по всім тілі і він перекинувся. Він нічого не думав, бо не вмів думати, тільки ноги його бігли щосили геть від того місця, де так сильно ударило. Але він лежав спиною на землі, і ноги його бігли по небу швидко-швидко.

Він не розумів і того, що він лежить. Йому здавалося, що він уже втік дуже далеко, де можна було б відпочити, але щось штовхало в бік і він біг далі, соваючи лапами по небу. Раптом він не зміг більше ні бігти, ні відпочивати, ні дивитись. Він умер.

Дядько Мусій одразу побачив, що заєць не втече. В нього дуже боліла щока, затвор роздер шкіру і вибив одного зуба. Але дядько Мусій не йшов до зайця і не перев'язував щоку.

Він шукав у снігу затвора від берданки — не можна ж щоб пропала така річ. Він шукав довго, аж прибіг маленький хлопчик Володька і одразу знайшов затвор. Дядько Мусій підняв за вуха зайця і показав йому. Вони вдвох пішли в хату.

Х

Хлопець Володька гуляв у заячій шапці. Коваль Гордій і молотобоець Овсій визнали, що дядько Мусій є мисливець — хіба ж такий! Борщ із зайця теж був добрий, і дядько Мусій частував тим борщем начальника політвідділу, коли той заночував у його хаті.

Але на мудрім обличчі дядька Мусія з'явилася нова зморшка. Попереду та зморшка була рубцювата і червона — то був шрам від затвора. Далі той шрам загоївсь, присох і стала з нього маленька нова зморшка.

Це вже була зморшка мисливської мудрості. Помалу дядько Мусій перестав вірити казкам про заячий розум. Він чимало убив зайців, і хоч Володька тепер уже школяр, великий хлопець, але дядькових Мусієвих зайців вистачило йому на цілий кожух.

Раніше дядько Мусій знав небо, землю і зерно. Тепер він знає небо, землю, зерно і зайця. І коли хтось при ньому починає розповідати про зайцеві хитрощі, дядько Мусій тільки усміхається. Тоді на правій його щоці складками збирається зморшка мисливської мудрості.

Редактор Ф. Борц
Художній редактор В. Невський
Техніч. керівник М. Лиманова
Коректор В. Козловська

З М І С Т

	Стор.
Собака Джан	3
Прикаспійський вовк	19
Вовки і верблюжата	24
Північний птах	27
Дядько Мусій і заєць	33

37-1585

1 of 2

EP. 10
1018 P. 11

Ціна 1 карб. 25 коп.

Оправа 75 коп.